

Simon János

Van-e bűn ma, s ha igen, hol?

A bűn mint társadalmi, etikai és spirituális valóság

A bonhoefferi és Bonhoeffer utáni etikában a tanítványra a *követés*, a Krisztus-követés feladata hárul, és ez nem veszélytelen út. Ezt sok erre vállalkozó élet is bizonyítja. A követésként meghatározott tanítványság sem eleve veszélytelen, amint azt maga Bonhoeffer is felismerte. Fogsága idején fogalmazta meg a következő gondolatokat:

„Emlékszem egy tizenhárom évvel ezelőtti – fiatal francia lelkésszel folytatott beszélgetésre Amerikában. Felvetettük azt a kérdést, hogy tulajdonképpen mit is akarunk a mi életünkkel. Ekkor azt mondta nekem: Szent szeretnék lenni (lehetségesnek tartom, hogy az is lett); ez akkor mély benyomást tett rám. Mégis ellentmondtam neki körülbelül így: Szeretnék megtanulni hinni. Sokáig nem értettem meg ennek az ellentétnek a mélységét. Azt gondoltam, meg tudnék tanulni hinni, amennyiben megkísérelnék valamiféle szent életet folytatni – amint ezen kísérletet a *Követés* c. könyvben leírtam. Ma már látom ennek a könyvnek a veszélyeit, mégis máig is ragaszkodom ehhez a könyvemhez.”¹

Bonhoeffer nem fejt ki, hogy a veszélyek kapcsán mire gondol. Csak sejtem, hogy a követés logikájának egyik veszélye abból adódhat, hogy a Krisztusnyomok keresésére tanít, miközben kiemeli az „evilágiság”-ból, azaz a bűn jelenlétének megtapasztalásából. Bonhoeffer így ír erről:

„Később megtapasztaltam – s máig is tapasztalom –, hogy az élet teljes evilágiságában tanulunk meg hinni. Ha egészen lemondunk arról, hogy magunkból valamit csináljunk – legyen az akár egy szent ember, akár egy megtérő bűnös, vagy egy egyházi jelentős személyiség, akár egy igaz vagy nem igaz ember, akár egy beteg, avagy egészséges –, én ezt nevezem evilágiságnak. Evilágiság ugyanis: azt jelenti, hogy a feladatok, a kérdések, a sikerek, az eredménytelenségek, tapasztalatok, tanácsstalanságok teljességében élünk –, és ekkor egészen Isten karjaiba vetjük magunkat. Ekkor a saját

¹ Részlet Dietrich Bonhoeffer 1944. júl. 21-én kelt leveléből. Ld. *Válogatás Bonhoeffer legismertebb műveiből*. Ford. Jakus Imre, Lehel Ferenc, Rejtő Mária. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest 1988, 109–110.

szenvedésünket nem vesszük komolyan, hanem Isten szenvedését a világban, – együtt virrasztunk Krisztussal a Getsemánében. Meg vagyok győződve, ez a hit, ez a metanoia a »megtérés«, és így leszünk emberek, keresztények (vö. Jer 45!).”²

Ez a tanulmány kísérlet az „evilágiság”-ba való visszaemelésre, amelyben erre a kérdésre keresem a választ: mi számít bűnnek manapság, illetve mi a „mainstream” bűnkategória? Vizsgálódásomban elszakadok a bűn tradícionális és modern meghatározásaitól, és elsősorban a posztmodern bűnlátásra összpontosítok. Mivel a bűn biblikus meghatározása is lehet többféle, keresem azt a beszédmódot, amely egyben biblikus, és a ma emberénél célba talál. Céлом egy lehetséges „mainstream” bűnmeghatározás, amely elengedhetetlen akkor, ha az igehirdetés vagy bármilyen más missziói munkánk végzése során a mai ember gondolatvilágát célozzuk meg.

Posztmodern ethosz és bűnlát(tat)ás

A posztmodern ethosz etikai pluralizmust feltételez.³ Nincs etikai univerzalitás, nincsenek egyetemes értékek, ennél fogva nincs egyetemes értékmegegyezés sem. A domináns értékeket egy adott közösség közmegegyezése emeli

² Részlet az 1944. július 21-én kelt levélből. *Válogatás Bonhoeffer legismertebb műveiből*, 109–110.

³ A posztmodern meghatározására ld. Simon János: *Ekkleziológiai lehetőségek a posztmodernben: Lesslie Newbiggin és a missziói ekkleziológia*. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 2011/1, 243–158. „A posztmodern [...] bizonytalan, mert maga a modern meghatározása is az. Ezt még tetézi, hogy vannak, akik a modern továbbfejlesztésének tartják a posztmodernrt, míg a hagyományos posztmodern definíció az, amit az *El Mondó* szerzője és Köntös László is idézett. [Ld. az *El Mondó* és Köntös László hivatkozások elérhetőségét a blogbejegyzésben.] Én úgy vélem, hogy a posztmodern bár nagyon szerencsétlen jelző, de lényegében átmeneti állapotot képvisel a modern és az azt követő világmagyarázó filozófia, társadalomkép és világnézet között. Ezért nem is várható el tőle, hogy megszilárdult világmagyarázó elvvé legyen, hiszen miközben egyik kezével a modern által előidézett szörnyűségek ellen lázad, másik kezével kétségbeesetten keresi a jövőbe vezető stabilitást, azt a világrendet, ami felválthatja majd a posztmodernrt. A posztmodern egy szükségállapot. A szükségállapot pedig nem az emberek szabad közmegegyezésére épül, hanem a szükségre. A Nyugat posztmodernje lényegében a Nyugat által átélt szörnyűségek feldolgozása, valóban egy közös narratíva.” Ld. www.elmondo.blog.hu/2012/07/17/rereposzt#more4658473 (2015. ápr. 25.)

ki a közönséges értékek sorából. Ha pedig a szükség úgy kívánja, a közösség más értékeket is választhat, tehát csak idő kérdése egy-egy (morális) érték dominanciája. A globális faluban, ahol különböző értékeket hordozó közösségek élnek egymás szomszédságában, az etikai beszélgetések valójában a közösségek különböző morális értékeiről szólnak. Hadd említsünk meg néhány erre vonatkozó példát.

A *Star Trek: The next generation* sorozat egyik részében Lieutenant Worf bal esetet szenved, és elveszti egyik lábát. A klingon kultúra szerint ő már nem értékes, léte nem igazán számít. Wolf úgy dönt, hogy véget vet életének. Halálritusának megszervezéséhez barátjának, Will Riker tisztnek segítségét kéri. Riker morális dilemmába kerül. Saját kultúrájában ez öngyilkosságnak minősül, és bűnt követ el az, aki részvételével járul hozzá ehhez. Dilemmájával Jean-Luc Picardhoz, az űrhajó kapitányához fordul. Ezt követően a kapitány a másik oldal morális perspektíváját mutatja be Rikernek. Ami immorálisnak tűnik egyik oldalon, az lehet elfogadott egy másik közegben. A klingon kultúrából érkező Wornak a saját kultúrájából származó értékei vannak, és ebből fakadó etikai beágyazottsága. Ugyanígy Rikernek is, saját kultúrájából fakadóan. A film üzeneteként e kettőt nem szabad ütköztetni egymással. Picard arra kéri beosztottját, hogy amit tesz, a barátság jegyében tegye. Ezzel megoldás született a posztmodern multikulturalitásból fakadó dilemmára: nem barátként jelen lenni bűn, függetlenül a cselekedet tartalmától. A posztmodern etikai dilemmák a baráti magatartás révén oldódnak fel.

Úgy gondolom, hogy a *Star Trek* készítői nagyon jól megértették a posztmodernben megfogalmazódó morális kérdéseket. Ezekre sajátos módon adnak választ, mintegy sejtetve a multikulturalitás kontextusában kialakuló etikai tendenciákat: ami egyik közösségben értéknek tekintendő, az egy másik közösség számára értéktelen lehet. De ez még semmiképp nem jelenti azt, hogy bűnről van szó. Bűn az, ami létében veszélyeztet egy adott kultúrát, vagy az általa létrehozott értékeket. Ezen túlmenően bűn az, ha ítélettel (és ennél fogva felsőbbrendűségi tudattal) szemlélünk egy másik kultúra által megjelenített értékkülönbséget. Ha további bűnsejtetést találnánk, az meglátásom szerint nagy valószínűséggel valamilyen antirelativista vagy intoleráns magatartás lenne. A posztmodern tendencia ezáltal oldja fel a bűn feszültségét, és legfennebb kulturális szemléletmódból fakadó szűrőként látta tja.

Azzal, hogy kizárólag a személyes és érzelmi szférába ülteti át a hitet, bűnmeghatározása szinte teljesen mellőzi a spiritualitás kategóriáit. Ha a kettő mégis kötődik egymáshoz, sajátos torzulásokat szül. Például elég elterjedt ez a látás is: mikor bűnt követünk el, nem a teljes lényünk, hanem csupán

egy részünk köthető ahhoz. Kent A. Van Til etikai bevezetéseiben megemlíti, hogy Latin-Amerika prostituáltjai szobrait vásárolják meg és tartják szobáikban. Leginkább Mária Magdaléna szobrát. Van Til szerint ez azzal magyarázható, hogy sokan úgy vélik, a prostituáltak bűnt követnek el testükkel, de szívük mélyén valójában jó emberek.⁴ Természetesen köztudott, hogy legtöbbször olyan nőkről van szó, akik mélyszegénységben élnek és egyetlen kereseti forrásuk testük eladásából származhat. A (bűn)teherenyhítés úgy valósul meg, hogy a bűnt a testhez köti, miközben a lelket kiemeli a teherhordozás alól. (Nem új a kísérlet, és az egyház története során számos formában találkozhatunk vele. Érthető, de mégsem elfogatható, hiszen minden esetben a teljes ember követi el a bűnt, és a bűn nem csupán az ember testéhez köthető.)

Nem célunk a korábban megnevezett tendenciák végső kimerítése, sem a jelen leginkább meghatározó lencséinek kritikája, sőt az általuk sejtetett bűn-meghatározást (ha egyáltalán van ilyen) sem akarjuk cáfolni, ezekről mint társadalmi tendenciáról kívántunk beszámolni. Ugyanakkor egyoldalú lenne a fenti bemutatás, ha nem egészülne ki a nyugati világ metanarratívájából fakadó másik dimenzióval. Ezen dimenzió tendenciája legalább olyan erős, mint az általunk korábban bemutatott tendenciák, és legalább olyan erősen hatnak ma is. Ezt a dimenziót Paul Ricœur segítségével fogjuk röviden bejárni.

Mivel Ricœur a nyugati kultúra gyermekének tudja magát, vizsgálatának anyagát elsősorban a nyugati vallási tradícióból veszi. Ezt pedig úgy teszi, hogy nagyító alá helyezi az ókori Kelet, a Biblia és az ókori görög kultúra elbeszéléseit és mítoszait.⁵ Miközben a rossz szimbóluzmusát (*The Symbolism of Evil*) vizsgálja, a bűn kérdését is a rossz egyik megnyilvánulásaként tárgyalja. Ezt a rendszeres teológusokhoz hasonlóan teszi, hiszen a rendszeres teológia általában a rossz kérdéskörével kapcsolja össze a bűn kérdését,⁶ és ő is vallja, hogy a bűn megnyilvánulása a rossz, és a rossz megnyilvánulása a bűn.

⁴ Til, Kent A. Van: *The Moral Disciple. An Introduction to Christian Ethics*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 2012, 53.

⁵ Ricœur, Paul: *The Symbolism of Evil*. Beacon Press, Boston 1969, 22–24. Ricœur tisztában van tanulmányának korlátaival is. A vizsgált elbeszélések, mítoszok és szimbólumok behatárolják az eredményeket. E behatároltságot természetesnek tartja, mivel a filozófia párbeszéd a kultúrával, amelyben megszólal.

⁶ Brink, G. Van den – Kooi, Van der C.: *Christelijke dogmatiek*. Boekencentrum, Zoetermeer 2012, 270–308.

„A bűn és a rossz valójában mindenhol jelen van világunkban, és az embernek nagyon rövidlátónak kell lenni ahhoz, hogy élete folyamán ne gondolkodna jelentésükről. Noha nem mindig jelentkeznek ilyen megnevezéssel, a bűn és a rossz megtapasztalása általános, mint ahogy az ebből származó kérdés is az: hogyan lépünk tovább adekvát módon ezekkel a negatív tapasztalatokkal?”⁷

Ricoeur úgy keresi a továbblépés lehetőségeit, hogy történeteket vizsgál meg, ún. metanarratívákat. A kiválasztott történeteket pedig szimbólumokként kezeli, amelyek általános emberi megtapasztalás kifejezői. Az ember belső megélései szimbólumokként hagyományozódnak át egyik generációról a másikra, egyik közezből a másikba, és kultúrát, illetve értékvilágokat hoznak létre. Megértető funkciójuk által mélyen belénk ívódnak. A szimbólumok új dimenziókat nyitnak meg, mert általuk „ébred fel a gondolkodás”.⁸

Ricoeur, miközben arra keresi a választ, hogyan tapasztalja az ember a rossz jelenlétét, az „Isten előtti rendeltetés” metaforájával írja le a bűn szimbolizmusát. A rendeltetés kapcsán elsősorban az Isten és Izráel népe között megkötött szövetségére gondol, ahol a szövetség mindenekelőtt kölcsönös kapcsolatot jelent Isten és népe között. A kapcsolat megélésének csupán egyik kifejeződése a jogi terminussal leírt szövetség. Ennek más képei is vannak, amelyeket elsősorban a prófétai spiritualitásban láthatunk. A kapcsolat tehát nemcsak jogi aktus, hanem személyes kapcsolat is, amelyet Isten kezdeményezett. A bűn itt a szövetség megszegését jelenti, a kilépést a kapcsolatból. Paul Ricoeur szerint ez a bűn „vallásos dimenziója”, amely különbözik az etikai és morális dimenziótól.⁹ A vallásos dimenzióban úgy mutatja be a bűn szimbolizmusát, hogy elsősorban hitvallási megnyilvánulásokat láttat. A bűn pedig úgy fogalmazódik meg, hogy a megszólalásba beleszövődik a szövetséges fél létének, jelenlétének és kapcsolatbeli helyének elismerése. A szövetség keretében a másik fél jelenléte adott, azzal számolni lehet, feléje pedig akarva-akaratlanul valamilyen módon viszonyulni kell. A bűn nem csupán tagadás lehet, de egyszerű *passzivitás* is.

A bűn és hit kettőssége rendszerint egyszerre ható jelenlét. Akkor ismerem el bűnösségemet, amikor hiszek. Feltétlenül észre kell vennünk azt, hogy

⁷ Brink, G. Van den – Kooi, Van der C.: *i. m.* 272.

⁸ Ricoeur, Paul: *The Symbolism of Evil*, 348. Ezzel zárul Ricoeur *A Rossz szimbolizmus* című könyve, és ebben fogalmazza meg végkövetkeztetését is az olvasó számára.

⁹ Ricoeur, Paul: *i. m.* 44. és 50–54.

a bűnnélküliség ugyanúgy hozzátartozik az emberi léthez, mint a bűnösség. Ricœur három aspektusát is láttatja e valóságnak.

1. A bűn jelen van az ember életében, függetlenül attól, hogy észleli-e azt konkrét megnyilvánulásokban, vagy sem.

2. A bűnvallás gyakran kollektív módon történik, és ez azt jelzi, hogy az egyén életközege részeként (kapcsolataiban) van jelen Isten színe előtt. A bűnös természetben az egész emberiség osztozik. A bűn jelen van mindenki-ben, függetlenül az ember külső megnyilvánulásaitól. A bűn mint állapot és a bűnösség tudata mint állapot között óriási a különbség. A bűn észlelésünk-től független valóság, állapotjellegéből fakadóan objektív kategória. A bűnös-ség tudata a lelkiismeret által felismert rossz, és e felismerés erősödhet vagy gyengülhet a különböző külső és belső megélések függvényében. A bűnös-ség tudata tehát szubjektív kategória, a bűn pedig, amint azt Ricœur értel-mezi, objektív kategória.

3. A bűn csak akkor látszik meg teljességében, ha Isten vizsgálja azt. Ebből az a spirituális elvárás fakad, hogy magamat Isten szemével lássam.¹⁰ Pon-tosabban: az a nagy kérdés, hogy ő vajon milyennek lát engem?

Az, hogy miként tapasztaljuk meg a bűnt, némiképp abszurd: szabadul-nánk tőle, de nem tudunk. Jelenléte állandó, azaz olyan állapot, amelyből nem lehet kilépni. Legalábbis egyelőre nem. Az abszurditást tovább fokozza az, hogy Isten a tökéletességet állítja elénk elvárásként, és erre bátorít. Állapotunkból nem tudunk kilépni, mégis a tökéletesség (kell hogy legyen) cselekedeteink mozgatórugója. A bűn mintha e tökéletesség lepusztítása len-ne: veszteség, hiány, a „semmi”.¹¹ Ricœur a bálványokkal kapcsolja össze eze-ket a képeket, amelyeken a bálványok mint „semmik” jelennek meg. Ezek a képek rendszerint összekapcsolódnak Isten haragvó megjelenítésével. Mivel az ember a valódi Istent a „semmi”-re cserélte, ezért Isten szándékosan elfordul tőle. Ez ugyanakkor nem jelenti a kapcsolat felszámolását, mivel rendszerint felkínálja a visszafordulás lehetőségét is.¹²

A bűn által megterhelt kapcsolat teli van feszültséggel. A kapcsolat szét-szakadása állandó veszély, de fontos észrevenni, hogy a feszültség nem sza-kítja szét a kapcsolatot, csupán megpróbálja. Mint már említettük, Isten fel-kínálja a visszatérés lehetőségét a szakítás helyzeteiben, és mint szenvedő fél

¹⁰ Ricœur, Paul: *i. m.* 56–86.

¹¹ A fordítás problematikus, az angol *nothingness* (vagy az eredeti fr. *néant*) nehe-zen ültethető át magyarra.

¹² Ricœur, Paul: *i. m.* 55–70.

enged a kapcsolat mélységének hiányát tapasztaló másik (szenvedő) félnek.¹³ Ezáltal a kapcsolat paradox volta kerül előtérbe. Ricœur arra is rámutat, hogy e feszültség elmélyíti a kapcsolatot.¹⁴

Posztmodern spiritualitás

Mivel a posztmodernben elő ember egyéni lehetőségként kezeli a vallásos dimenziót, bűnasszociációi nem igazán kötődnek ehhez a területhez. Vagy ha mégis, akkor azt a privát szférába utalja. Ugyanakkor nagyon érzékenyen reagál a spirituális kérdésekre. Lételeme az, hogy vizsgálja a valóság anyagi világon túli dimenzióit. Vágyik arra, hogy külső és belső harmóniában éljen, s ezért erős készletést érez arra, hogy rendezze belső világát és kapcsolatait, sőt akár azokat a kapcsolatokat is, amelyek valahol megromlottak, és nemzedékről nemzedékre öröklődtek át a családok vagy közösségek éltvitelébe.

A posztmodern ember nem azt várja, hogy mások oldják meg a maga gondját, hiszen ő nem passzív szemlélője a világnak, hanem inkább alkotó jellem. Saját útját akarja megtalálni, csakis azon akar járni és természetesen saját útján járva alkotni. Az élet számára nem a nagy célok megvalósításában rejlik. Inkább a hétköznapi dolgokat szeretné csodaként megélni, az apró, de biztos csodatapasztalatokat. Az egyediség megtalálását szeretné megélni. A posztmodern ember tehát nem tűz maga elé túlméretezett célokat. Nem a politikai vagy ideológiai elvek határozzák meg döntéseit, hiszen ilyenekben már nem hisz, vagy ha igen, akkor azokat sok kritikával illeti. Saját maga számára akarja szebbé tenni az életet, s ezért hajlandó árat is fizetni. (Annyira, hogy többen ennek következményeként határozzák meg az európai munkakereső emigrációt.)

Mivel a posztmodern embert a mindennapi tapasztalatok formálják, nyitott lényé állandóan változik, és ezzel együtt erkölcsi és pszichológiai igényei is. Bizonytalan abban, hogy mi a legjobb mások vagy saját maga számára. Világában nincsenek egyetemes megoldások vagy egyetemes kategóriák, így egyetemes bűnkategória sem. A bűn csak adott kontextusban értelmezhető. Ami más kontextusban bűn volt, már nem biztos, hogy az. Sőt lehet akár az ellenkezője is, szentségfordozó.

A posztmodernnek világában a szent és profán nehezen választható el egymástól, mivel csak kevert terek vannak: együtt a szent és a profán. A kettő

¹³ Ricœur, Paul: *i. m.* 55–70.

¹⁴ Uo. 66.

elválasztása veszélyes, ezért azt el is kell kerülni, akár csak bármiféle kategorizálást is, hiszen ez könnyen kirekesztéshez vezethet. A posztmodern nagy elfogadó, számára a másik ember az elsődleges mindenféle igazsággal vagy eszmével szemben. Az eszmék veszélyesek, mert vagy kirekesztést, vagy pedig alá- és fölérendeltséget eredményeznek, ami egyfajta kirekesztés. A kirekesztettség pedig egyik legrosszabb érzés. Ezért mindaz, ami ide vezethet, bűn, és kerülni kell. A posztmodern ember ezért ódzkodik mindenféle ítélkezéstől, sarkalatosabb véleménnyilvánítástól és kategorizálástól.

Spirituális igénye a közösség felé viszi a posztmodern embert. Míg a tradicionális ember a rokoni kapcsolatokra épít, a modern pedig arra a célszerűsége, hogy „a másik ember az én önmegvalósításom eszköze”, addig a közösség azokat jelenti a posztmodern ember számára, akik mellett elkötelezte magát. A modern ember fokozott szkepticizmusa távol áll tőle, és ennek rációbálványa helyett a működő és közösségépítő tényezőkre összpontosít. Elsődleges a baráti kapcsolat, a jelszó pedig: szereted a barátaidat, és nem ítélkezel felettük.

Posztmodern bűn- és megváltástan

A fentiekben röviden körüljártuk a posztmodern ethoszt és spiritualitását, de továbbra is kérdés, hogy miként lehet a posztmoderneknek a bűnről és megváltásról úgy beszélni, hogy az célba érjen? Mivel „a bűn és a megváltás moralizáló, és jogi felfogása ma a legtöbb embert meglehetősen hidegen hagyja”, kérdés, hogy miként lehet a bűnről és megváltásról beszélni ilyen hozzáállás mellett.¹⁵

Fleming Rutledge például relacionális bűnmeghatározást ajánl a reformációt követő jogi és etikai definíció helyett. Rámutat arra, hogy a bűn nemcsak etikai valóság, hanem egyben spirituális valóság is. M. J. Erickson a bibliai jelentéstartalomhoz fordul vissza, és a jogi fogalomrendszer helyett a bűnt a következőképpen írja le: a) *belső hajlam*, b) *lázadás és engedetlenség*, c) *lelki fogvatartottság*, d) *Isten elvárásainak hiányos teljesítése* és e) *Isten félreállítása*. Azt is hangsúlyozza, hogy a bűn több mint a jó és a rossz szerinti kategorizálás, ugyanis az ember és Isten kapcsolatáról szól.¹⁶ És többen is hangsúlyozzák,

¹⁵ Tóth Sára: Isteni pszichoterápia. A viskó (The Shack). In: *El Mondo Blog*. Ld. elmondo.blog.hu/2010/05/13/isteni_pszichoterapia (2015. ápr. 10.).

¹⁶ Erickson, M. J.: *Introducing Christian doctrine*. Baker Academic Press, Grand Rapids, Michigan 2001, 188–189.

hogy miután a teológia hosszú időn át jogi nyelvezettel határozta meg a bűnt, ideje újrafelfedezni a relationalitásban rejlő lehetőséget, és szükséges az is, hogy a spiritualitás felől közelítsük meg azt.

F. Rutledge azt hangsúlyozza, hogy „a bűn alapjában véve nem etikai, hanem teológiai fogalom”, de „a bűn csak akkor tekinthető bűnnek, ha Istent Istennek tekintjük”.¹⁷ Arra a megállapításra, miszerint „a bűn és a megváltás moralizáló és jogi felfogása” nem juthat célba, Tóth Sára szavait lehet idézni:

„Nem úgy viszont egy olyan Isten, aki maga a szuper pszichoterapeuta, a lélek csalhatatlan gyógyítója. És ez nem valami merőben új dolog, a csúnya korszellem követése. A lélek sebzettségéről, szomjúságáról, vágyairól és gyógyulásának módjáról évszázadok óta oly sokat tudó zsidó-keresztény hagyomány nélkül aligha jött volna létre modern pszichológia, és a lélek gyógyulásához szükséges életenergia [...]”¹⁸

A jogi és moralizáló nyelvezet alternatíváit keresve Stanley J. Grenz relationalis bűntanát ismertetjük röviden.

A posztmodern rendszeres teológia atyja, Stanley J. Grenz, mint ahogyan F. Rutledge is, szakít a korábbi nyelvezettel, és amikor rendszeres teológiájában a bűn kérdését tárgyalja, szinte teljesen mellőzi a jogi fogalmakat. De nemcsak hamartológiájában, hanem egész teológiai rendszerében szakít a korábbi elvekkel. Például teológiáját sem a megszokott módon, a kijelentéstanal indítja. Míg a klasszikus rendszeres teológiák azzal kezdődnek, hogy elmondják, miként ismerhetjük meg Istent, hogyan jelenti ki magát, miért elsődleges kijelentés a Szentírás, és hogy mi az, ami még segítheti az embert Isten megismerésében. Grenz szerint ez vakvágány, és ezt írja:

„Nem követhetjük azokat a teológusokat, akik a Biblia isteni ihletettségét tették meg a Szentírásról szóló tan első tézisévé.”¹⁹

A Szentírásról szóló tanítást ő maga jóval odébb, a Szentlélekről szóló fejezetben tárgyalja. Addig a pontig pedig egyszerűen csak teológiát művel az „egyházi közösségben”, és úgy nyúl a Bibliához, mint amely a keresztyén egyház alapidokumentuma.

¹⁷ Rutledge, F.: *The Bible and the New York Times*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan 1999, 89.

¹⁸ Tóth Sára: *Isteni pszichoterápia. A viskó (The Shack)* (2015. ápr. 12.).

¹⁹ Grenz, Stanley J.: *Theology for the Community of God*. Broadman & Holman Publishers, Nashville 1994, 506.

Stanley J. Grenz a következőkben határozza meg a teológiai kutatás hármas forrását: a) elsődleges forrás a *Biblia*, b) emellett az *egyház történet*, amely megmutatja, miként születnek válaszok a teológiai kérdésekre; és c) *kultúránk gondolkodási sémái*.²⁰ Számára a kultúra, ha nem is elsődleges kijelentésforrás, de mindenképpen vizsgálatra méltó terület, ugyanis ez az, amely lencsét ad a kijelentés elsődleges forrásának vizsgálatához. Saját identitásunk és létünk a kultúrába ágyazódik. A kultúra pedig leírja közösségi létünket, és ez annyira lényegi, hogy Grenz a közösség főtémája köré építi fel teljes teológiáját, természetesen a bűnről szóló tanítást is.²¹

Mivel Isten tervének legfontosabb tényezője a közösség, Grenz nem úgy jeleníti meg a bűnt mint amely Isten törvényeinek áthágása, hanem úgy, mint amely *elbukás az Isten tervétől, és közösséget romboló tényező* vagy *közösségellenes cselekedet*, és az a meglátása, hogy nem szabad megállni az elbukás klasszikus leírásánál.

„Sokkal inkább azt kell kérdeznünk, hogy mi az az isteni terv, amelynek megélését elbuktuk? [...] Ha Isten által véghezvitt formáltatásunk azt jelenti, hogy mi magunk Isten képének hordozói vagyunk, akkor a bűnt úgy kell értelmeznünk, mint ami elbukás Isten képének hordozásában. [...] Isten képmása lenni, azt jelenti, hogy tükrözzük Isten természetét, aki közösségi Szentháromság. Az istenképűség végső értelemben azáltal is felszínre kerül, hogy mi, emberek továbbmutatunk a közösségre, és pedig így: kedvünket leljük Isten, egymás és a körülöttünk levő teremtmények közösségében. [...] Isten tervének ilyenszerű értelmezése azt jelenti, hogy a bűn elbukás az Istennel, egymással és a természetes környezetünkkel való közösségünk megélésében.”²²

Minden esetben, amikor a közösség megszakad, vagy valaki elszakad a közösségtől, bűnről beszélhetünk. Tehát alapvetően bűnnek kell tekintetünk mind a közösség hiányát, mind annak elvesztését. Továbbá bűn mindaz, ami megrontja az Isten által tervezett közösséget, vagy annak megrontását célozza meg. Grenz szerint mindezek alapján „*azt állíthatjuk summázva, hogy a bűn a közösség tönkretétele*”.²³

²⁰ Grenz, Stanley J.: *i. m.* 21–26.

²¹ Uo. 26–30.

²² Uo. 187.

²³ Uo.

Az első emberpár bűnbeesését nem történeti elbeszélésként, hanem inkább metaforaként kell értelmeznünk, és ez a bűnbeesés-metafora azt jelzi, hogy az ember már a kezdet kezdetén elidegenedett Istentől, legközelebbi embertársától és a környezetétől is, azaz minden lehetséges irányban és síkon megszakította a természetes közösséget. A ma embere pedig ugyanezt viszi tovább, nem is annyira a halhatatlan lélek által, hanem kulturális örökségként. Ez a kulturális örökség pedig minden tekintetben áthatja az embert, képtelen hosszú távon a közösség építő megtartására,²⁴ azaz képtelenek vagyunk Isten céljai szerint élni.

Ez a képtelenség fakadhat egyszerű passzivitásból és aktív szembehelyezkedésből: „Isten céljai ellen lázadunk”. A bűn mindkét esetben elferdült értékelést eredményez.

„A bűnben az *én* válik az értékelés kritériumává Isten helyett. Egyszerűen visszautasíthatjuk azt, hogy Isten jó teremtményeinek tekintsük önmagunkat.”²⁵

Ez a fajta deformált értékelés határozza meg emberi kapcsolatainkat is. Arra ösztönöz, hogy jobbnak vagy kevésbé jónak lássuk önmagunkat másoknál, és ez belső válsághoz, elbizonytalanodáshoz és önértékelési gondokhoz vezet. Tény, hogy az ember akár aktív, akár passzív, bűnös, így hát mindenképpen árt környezetének és magának. Áldozatokat hagy maga után. Végző soron pedig valamilyen módon „az ember tettes”. A bűnnel mindegyikünknek van tapasztalata, s „ez elsősorban úgy hat ránk, hogy önmagunk áldozatává válunk”.²⁶

A bűn nemcsak külső tényező, amely hatással van az emberre, és amelyet kellő figyelemmel uralhat vagy legyőzhet, hanem sokkal inkább belső hajlam, amely lényünk legbelső részét is áthatja. Grenz szerint szembe kell szállni azon tendenciákkal, amelyek a bűnt nem a teljes emberhez kötik. Például a testet tekintik bűnösnek a lélekkel szemben; vagy valamilyen főbűnből származtatják az emberi romlottságot, azt sugallva, hogy az ember bizonyos része inkább hajlik bűnre, mint a többi. Mivel Isten egységes személyeknek teremtett, a teljes egyén bűnös és nemcsak annak bizonyos része.

Fontos látnunk azt is, hogy a bűnnek van közösségi, szociális aspektusa is, hiszen az egyén nem vizsgálható a közösségtől elszigetelten. Őt lehetetlenség

²⁴ Grenz, Stanley J.: *i. m.* 255–275.

²⁵ Uo. 188.

²⁶ Brink, G. Van den – Kooi, Van der C.: *i. m.* 272.

kiemelni a közösségből és elszigetelni valami laboratóriumi körülmények között, hogy így aztán a teljes elszigeteltségben vizsgáljuk. Tény az, hogy a bűn közösségi aspektusával számolni kell. Egyik ember bűne átragad a másokra, mivel a szocializáció során másokat is bűnre tanítunk, így saját gyermekeinket is. Mind az Ószövetség, mind az Újszövetség számol ezzel a közösségi vonatkozással, az Újszövetség pedig a gonosz országáról is beszél.²⁷

Grenz a bűn következményét is a közösség metaforájának segítségével írja le, és úgy látja, hogy a bűn elsődleges következménye a közösség elvesztése. Ahelyett, hogy megtapasztalnánk a közösség harmóniáját, elidegenedünk egymástól. Ahelyett, hogy hálaadással élveznénk a Teremtő jóságát, és békességben élnénk környezetünkkel, inkább arra törekszünk, hogy mi magunk teremtsünk, uraljuk, kizsákmányoljuk környezetünket és a magunk szolgálatába állítsuk azt. De miközben másokat teszünk szolgává, mi magunk is mások szolgájává leszünk: kihasználunk és kihasználunk. Ahelyett, hogy Isten gyermekeként élnénk, menekülünk előle.²⁸

A menekülés valójában olyan megoldáskeresés, amely újabb és újabb menekülést eredményez, mivel a bűnre adott emberi válasz, bármennyire is körültekintő, nem vezet végső feloldozáshoz. A nagy etikai dilemmák esetében is látjuk: a jónak vélt megoldásról később az derül ki, hogy még nagyobb gondot eredményezett. Rendszerint „végső megoldásaink” is csak újabb dilemmák elé állítanak, és a kör kezdődik előlről. Ez ismét csak azt erősíti meg, hogy a bűnre nem az embernél van a végső megoldás.²⁹

Grenz a megváltást sem a megszokott módon tárgyalja, hanem a felülről történő megközelítés helyett az alulról kiinduló krisztológia híve. Ez nem a bibliKateológia megállapításaira épít, hanem az emberi tapasztalatra. Nála az ember által megtapasztalt Krisztus és a vele megélt kapcsolat képezi a kiindulópontot. Krisztus maga nem lépett fel messiási igénnyel, ezt követői ismerték fel feltámadása után. Erről a felismert igazságról szólnak, tanúskodnak az evangéliumok. A Biblia pedig a Krisztus-követők tapasztalatának gyűjteménye, amely egyben buzdítás is a mai emberhez, hogy higgyen Jézusban.

Grenz metaforának tekinti a kiengesztelés klasszikus tanának kulcsfogalmait (bűn, helyettes büntetés, kiengesztelődés), valamint helyettes elégtétel

²⁷ Grenz, Stanley J.: *The Moral Quest: Foundations of Christian Ethics*. InterVarsity Academic, Dowers Grove 1997, 265–266.

²⁸ Uő: *Theology for the Community of God*, 207–208.

²⁹ Uő: *The Moral Quest: Foundations of Christian Ethics*, 265–266.

tanának klasszikus terminusait (adósság, elégtétel, elengedés), ugyanis az a véleménye, hogy ezeket egy adott kor és adott kulturális közeg termelte ki. Ha ezek a metaforák már nem ugyanazt jelentik, mint az adott korban, vagy éppen semmitmondókká váltak, újakkal lehet helyettesíteni őket. Grenz a „befedeztségben” látja a megváltás posztmodern metaforáját, mert szerinte ez sokkal többet jelent a mai embernek, mint a korábban használt fogalmak. A megváltás pedig úgy történik, hogy Krisztus „befedezi” a benne hívőket, és ez lehetővé teszi az Atya bocsánatát.³⁰

Mi számít bűnnek manapság?

Azzal a kérdéssel indítottunk, hogy mi számít bűnnek manapság, illetve mi a „mainstream” bűnkategória? Vizsgálódásomban a posztmodern bűn fogalmát, belső megoldáskeresését, azaz spirituális mozgatóit és a posztmodern embert elérő bűn- és megváltástan egyik lehetséges módját vázlatoltam.

Bízom abban, hogy aki teológiát művel, haszonnal olvashatja, akár reflexiós célzattal, önmaga jobb megértése érdekében, akár missziói célzattal. Vallom, hogy minden bűnkérdésre egyetlen igazi megoldás van, még akkor is, ha ezt olyan sokféleképpen lehet szavakba önteni. A megoldás pedig Istentől jön (jött). Paul Young, *A viskó* című regény írója ezt úgy fogalmazza meg, hogy Isten szájába adja a következő szavakat:

„Nekem nem kell megbüntetnem az embereket a bűneikért. A bűn önmaga büntetése, ami belülről emészti az embert. Az én célom nem az, hogy büntessem a bűnt, hanem hogy megoldást adjak rá.”³¹

³⁰ Grenz, Stanley J.: *Theology for the Community of God*, 445–454.

³¹ Young, Wm. Paul: *A viskó*. Immanuel Alapítvány, Szombathely 2009, 123.